

ha atarak yalnız müşahede ve tecrübe edilenin gerçek olduğunu ileri süren pozitivizmin müdafaasını yapar. Edebiyat-ta natüralizmi benimsemesi de bu mektebin Zola tarafından, tıpta tecrübeyi (pozitivizm) esas alan Claude Bernard'a bağlanmasındandır.

Avrupalı pozitivistler gibi Hristiyanlık aleyhinde bulunan, birçok yazısında ilmin gerçeklerine karşı geldikleri, dini zulümlerine alet ettikleri gerekçesiyle pazları yeren Beşir Fuad, İslâmiyet aleyhinde doğrudan doğruya bir söz sarfetmiş değildir. Hatta hristiyan Ortaçağ'ında İslâm'ın aydınlığından söz eden ifadeleri bile vardır. Ancak bu ifadeler bazı İslâm filozof ve bilginlerinin ilmi gerçekleri dile getirmeleriyle sınırlı kalır. Bunun dışında onun, benimsediği bütün bilgin ve filozoflarla sadece hristiyanî değil bütün dinlere ait inanç ve sistemlere karşı hiç olmazsa ilgisiz olduğunu kabul etmek güç değildir. Esasen XIX. yüzyıl Osmanlı toplumu içinde dine karşı daha cüretli bir tavrın beklenmesi de yersiz olur. Nitekim bu tavrı ile onun zamanın gençleri ve özellikle Tıbbiye öğrencileri üzerinde materyalist ve ateist tesirleri olduğu bilinmektedir.

Beşir Fuad devrinin Türk yazı hayatına objektif, açık ve sade bir üslup, şahsiyattan uzak bir münakaşa âdâbı getirmiştir. Natüralizm dolayısıyla edebiyat düşmanlığı, pozitivizm yoluyla din aleyhtarlığı ise devrinde her iki alanda da mevcut skolastik düşünceye ve taassuba bir reaksiyon olmaktan başka bir değer taşımaz.

Eserleri. A) Edebî, Felsefî, İlmi Kitapları.

1. *Viktor Hügo* (İstanbul 1302). Victor Hugo dolayısıyla romantizmi tenkit eden ve natüralizmi Türkiye'de tanıtan ilk eseridir. Ayrıca Türkiye'de yazılmış tenkitli biyografilerin ilki olup Beşir Fuad'ın edebî ve felsefî düşüncelerini göstermesi bakımından da önemli bir kitaptır. 2. *Beşir* (İstanbul 1303). Üç cilt olarak hazırlanması düşünülen bu eserin ancak iki cildi tamamlanabilmiştir. Eserde önem sırasına göre insan vücudunu korumaya ait ilimler, matematik ve tabii ilimler, çocuk terbiyesi, bazı pratik bilgiler ve güzel sanatlar yer almaktadır. 3. *Volter* (İstanbul 1304). Bu eserinde Voltaire dolayısıyla dinî ve felsefî fikirlerini az çok izah eden Beşir Fuad, Hristiyanlığın taassup, cehalet ve zulümler yayılışının kısa bir özetini yaptıktan sonra Doğu'da yeni bir dinin yani İslâmiyet'in ilim adamları yetiştirerek geliştiğini anlatır. Tür-

kiye'de dinsiz olarak tanınan Voltaire'in gerçekte sadece Hristiyanlık aleyhinde bulunduğunu da bu vesileyle söyler. 4. *İntikad* (Muallim Nâci ile, İstanbul 1304). *Viktor Hügo* kitabının neşri üzerine Beşir Fuad'la Muallim Nâci'nin birbirlerine gönderdikleri ve daha çok edebî meselelerin ele alındığı mektuplardan meydana gelen bir eserdir. 5. *Mektûbât* (Fazlı Necib ile, İstanbul 1313). Yine *Viktor Hügo* dolayısıyla Fazlı Necib ile o günün edebî konularıyla ilgili olarak karşılıklı mektuplardan meydana gelen bir kitaptır. Eser, *İlk Türk Materyalisti Beşir Fuad'ın Mektupları* adıyla yeni harflerle de yayımlanmıştır (haz. C. Parkan Özturan, İstanbul 1989). B) *Yabancı Dil Öğreten Metot Kitapları. Bedreka-i Lisân-ı Fransevî* (Emil Otto'dan tercüme, İstanbul 1301); *Miftâh-ı Bedreka-i Lisân-ı Fransevî* (İstanbul 1302); *Almanca Muallimi* (Emil Otto'dan tercüme, İstanbul 1303); *İngilizce Muallimi* (Emil Otto'dan tercüme, İstanbul 1303); *Usûl-i Ta'lim* (Emil Otto'dan tercüme, İstanbul 1303); *Miftâh-ı Usûl-i Ta'lim* (İstanbul 1304). C) *Tercüme Tiyatroları. İki Bebek* (Victor Bernard — Eugène Granger'in Fransızca eserinden tercüme, İstanbul 1300); *Binbaşığı Dâvet* (K. F. Mor'un Almanca eserinden tercüme, İstanbul 1300); *Birinci Kat* (James Cobb'un İngilizce eserinden tercüme, İstanbul 1301).

Beşir Fuad'ın bütün kitap ve yazılarının tam bibliyografik künyeleri, Orhan Okay'ın *İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti Beşir Fuad* adlı eserinde verilmiştir (s. 223-233).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Midhat, *Beşir Fuad*, İstanbul 1304; Orhan Okay, *İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti Beşir Fuad*, İstanbul 1969; a.mlf., "Beşir Fuad", *TDEA*, I, 408-409; R. Ekrem Koçu, "Beşir Fuad", *İst.A*, V, 2601; Ekrem Işın, "Osmanlı Materyalizmi", *TCTA*, II, 365-367, 434-435.

ORHAN OKAY

BEŞİR b. SA'D

(بشير بن سعد)

Ebü'n-Nu'mân Beşir b. Sa'd
b. Sa'lebe el-Ensârî el-Hazrecî
(ö. 12/633)

Kumandan sahâbî.

Ashabın ileri gelenlerinden Nu'mân b. Beşir'in babasıdır. İkinci Akabe Biatı'nda bulundu. Bedir, Uhud ve Hendek başta olmak üzere daha sonra yapılan bütün savaşlara Hz. Peygamber'le birlikte ka-

tıldı. Hicretin 7. yılı Şâban ayında (Aralık 628) Hz. Peygamber Beşir b. Sa'd'ın kumandasında otuz kişilik bir birliği, Medine'ye iki günlük mesafedeki Fedek yakınlarında oturan Mürreoğulları üzerine gönderdi. O sırada kışlık vadilerine çekilmiş olan Mürreoğulları'nın koyun ve deve sürülerini ele geçiren bu askerî birlik, hayvanları Medine'ye götürürken durumu öğrenen kabile mensupları çıkageldiler ve müslümanlarla çetin bir savaşa tutuştular. Çoğu şehid düşen İslâm birliğinden sağ kalanlar geri çekilmeye mecbur oldular. Ayağından ağır şekilde yaralanan ve bayıldığı için öldüğü sanılıp bırakılan Beşir savaş bittikten sonra kendine geldi. Geceleyin civarda bulunan bir yahudi ailesine sığındı ve yaraları iyileştikten sonra Medine'ye döndü.

Aynı yıl Şevval ayında (Şubat 629) Gatafanoğulları'nın Medine'ye saldırmayı planladıkları haber alınınca hazırlanan 300 kişilik İslâm birliğine, Hz. Ebû Bekir ile Ömer'in tavsiyesi üzerine yine Beşir b. Sa'd kumandan tayin edildi. Hz. Peygamber'in kendisine verdiği sancağı alan Beşir, Fedek ile Vâdilkurâ arasında bulunan Cinâb (Cebâr) ve Yüm'n'e doğru yola çıktı. Uyeyne b. Hısn ile iş birliği yapan Gatafânîliler müslümanlarla savaşmayı göze alamayıp dağıldılar. Bir rivayete göre de savaşa tutuştuktan sonra bozguna uğradılar. Müslümanlar da ele geçirdikleri birçok ganimetle geri döndüler. Yine aynı yıl Zilkade ayında (Mart 629), bir yıl önceki Hudeybiye Antlaşması'na uygun bir şekilde yapılacak olan Umretü'l-kazâ seferinde Hz. Peygamber muhtemel bir savaş ihtikale olarak yanında götürdüğü silahları muhafaza görevini Beşir'e verdi.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Sakife günü ensardan birinin halife olmasını ısrarla isteyen Medinelî hemşehrilerine rağmen Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesini savunan ve ona ilk biat eden Beşir 633'te yapılan Irak seferine katıldı ve Hîre'nin fethinde bulundu. Hâlid b. Velid'in yönettiği Aynü't-temr seferinde şehid oldu. Beşir b. Sa'd'ın Hz. Ömer'in hilâfet dönemine de yetiştiği ve onun, "Bazı konularda keyfî hareket edersem ne yaparsınız?" sorusuna "Seni ok doğrultur gibi doğrulturuz" diye cevap verdiği de rivayet edilmektedir (İbn Manzûr, V, 224; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 464).

Câhiliye döneminde okuma yazma bilen nâdir kişilerden biri olan Beşir, Hz. Peygamber'den rivayette bulundu ve ona çeşitli sorular yöneltip cevaplar al-

di. Bir defasında Resûl-i Ekrem'e, Allah Teâlâ'nın Peygamber'e salât ve selâm getirilmesini emrettiğinden bahisle bunun nasıl yapılacağını sordu. Hz. Peygamber de, "Allâhümme salli ve bârik" dualarının okunacağını söyledi (Müslim, "Şalât", 65). Bir başka sefer de karısının ısrarı üzerine oğlu Nu'mân'ı alarak Hz. Peygamber'in huzuruna geldi ve Nu'mân'a bir köle bağışladığını, Resûlullah'ın buna şahit olmasını arzu ettiğini söyledi. Hz. Peygamber, diğer çocuklarına da aynı şekilde bağışlar yapıp onlar arasında eşit davranmadıkça bu nevi hibelere uygun olmayacağını belirtti (Buhârî, "Hibe", 12; Müslim, "Hibât", 9-19). Beşir b. Sa'd'dan en çok oğlu Nu'mân ve torunu Muhammed rivayette bulunmuşlardır. Ürve b. Zübeyr, Humeyd b. Abdurrahman ve Şa'bî'nin rivayetleri ise mürsel'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Hibe", 12; Müslim, "Şalât", 65, "Hibât", 9-19; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 723, 727-728, 733-734; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, II, 118, 121, 126; III, 182, 531, 618; VIII, 361; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 22-23, 26, 155, 221-222; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 231; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 226-227, 330-331, 395; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, V, 224; İbn Seyyidünnâs, *Uyûn-ü'l-eşer*, II, 146-148; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 158; a.mlf., *Tehzîbü'l-Tehzîb*, I, 464-465; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VII, 310-311, 317-319, 333; K. V. Zetterstéen, "Beşir", *İA*, II, 573; W. 'Arafat, "Bashîr b. Sa'd", *El²* (Fr.), I, 1109-1110.

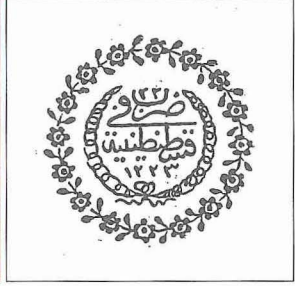
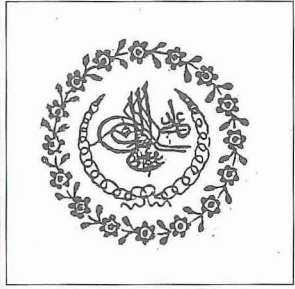

M. YAŞAR KANDEMİR

BEŞLİK

II. Mahmud zamanında çıkarılan
ayarı çok düşük
gümüş sikkelere verilen ad.

1245'te (1829) padişahın tahta çıkışının 22. yılında hazineyi sıkıntıdan kurtarmak gayesiyle, mevcut ayarı düşük **meskûkât**'ın bir kat daha ayarının düşürülmesine karar verilerek yeni bir beş kuruşluk ile bunun kısımları olan yüzlük (2.5 kuruş), kırklık (kuruş), yirmilik (yirmi paralık) ve onluk (on paralık) çıkarılmasına başlandı. Bütün bunlar Darphâne Emîni Kazzâz Artin Çelebi'nin buluşu idi. Bu gibi kara beşlikler eski cihadiye beşliğinden daha küçüktü. 39 mm. çapında ve 15.80 gr. ağırlığında olup yazı ve tuğranın etrafı kurdeleli bir düğümle bağlı bir hilâl ve dış tarafları da çiçekli bir su ile çevrilmişti. Cedid beşlikler ve kısımları II. Mahmud'un tahta çı-

Sultan İbrahim devrine ait 1049 (1639-40) tarihli ve III. Mustafa devrine ait 1171 (1758) tarihli gümüş beşliklerle (İstanbul Arkeoloji Müzesi, Teşhir, nr. 1695), İstanbul'da 1223 (1808) yılında kesilmiş adlı tuğralı gümüş cedid beşlik

kışının 22, 23 ve 24. yılları arasında noktasız olarak basılmıştır. Bu sikkelerin ayarı binde 220-225 arasında idi. Miktarları da 115.000.000 kadardı. İtibarı değerleri ile hakiki değerleri arasındaki fark dolayısıyla hazineye 39.675.000 kuruş gelir sağlanmıştı.

Üç sene sonra yani II. Mahmud'un cülusunun 25. senesine rastlayan 1248'de (1832) görülen lüzum üzerine, ayarı öncekilerden daha düşük olmak üzere ikinci tertip beşlikler ile kısımları basıldı. Bunların ayarı binde 170-175 raddelelerine indirilmiş ve öncekilerden ayrılabilirleri için her iki yüzün kurdelesini altına nokta konulmuştu. Çıkarılan meblağın miktarı 245.000.000 olup hazineye sağlanan gelir 118.825.000 kuruştur. Noktalıların gerçek değeri 2 kuruş 23 para, noktasızların değeri ise 3 kuruş 10 para idi. Piyasada her ikisi de 5 kuruşa tedavül ettirilirdi. Bu beşliklerden yarı yarıya bir gelir sağlandığını anlatan muhtekirler bir taraftan taklidini yaparak kalp paraları piyasaya sürmeye başlamışlar, diğer taraftan bazı sermayedarlar da yabancı ülkelerde aynı ağırlık ve ayarda metelik meskûkât bastırarak bunları Osmanlı ülkesine sokmuşlardı. Bu durumu tesbit eden hükümet 1249'da (1833) sikkenin ıslahına karar vererek % 44 ayarında altılık, nisf ve rubu' adıyla

la yeni bir sikke çıkarmak mecburiyetinde kalmıştı.

BİBLİYOGRAFYA :

S. Lane Poole, *Catalogue of Oriental Coins in the British Museum*, London 1883, VIII, rs. XXXI, s. 281 vd.; İsmail Galib, *Takvîm-i Meskûkât-ı Osmâniyye*, Konstantiniye 1307, s. 414-416; Süleyman Südi, *Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye*, İstanbul 1311, s. 56-63; Hasan Ferid, *Nakd ve İtibârî Mâlî Meskûkât*, İstanbul 1330-33, s. 195-196; M. Belin, *Türkiye İktisadî Tarihi Hakkında Tetkikler* (trc. M. Ziya), İstanbul 1931, s. 281 vd.; Anistas el-Kermîlî, *Resâ'il fi'n-nukûd-il-'Arabîyye ve'l-İslâmîyye ve'l-ilmü'n-nümmiyyât*, Kahire 1939, s. 169; Pakalın, I, 211; W. L. Clark, *The Silver Coinage Mahmud II Struck at Constantinople*, New York 1950, s. 125; Ekrem Koler-kılıç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Para*, Ankara 1958, s. 125; Nuri Pere, *Osmanlılarda Madenî Paralar*, İstanbul 1968, s. 242, 246, 248, 249, 250; Cüneyt Ölçer, *Sultan Mahmud II. Zamanında Darp Edilen Osmanlı Madenî Paraları*, İstanbul 1970, s. 18, 49, 50; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, II, 683; "Beşlik", *İA*, II, 574.

İBRAHİM ARTUK

BEŞLÜ

Sınır boylarındaki kale ve palankalarda muhafızlık yapan, gerektiği zaman akına giderek düşmanın durumundan hükümeti haberdar eden serhad kulu süvarilerinden bir sınıfın adı (bk. SERHAD KULU).